

Mistä infinitiivin objektin horjuvuus johtuu?

OSMO IKOLA

Infinitiivin objektin muoto on suomessa ollut ja on osittain vieläkin ongelmallinen. E. N. Setälän Suomen kielen lauseopin painosten 1. – 12. mukaan infinitiivin yksiköllinen akkusatiiviobjekti oli päätteettömässä eli nominatiivin kaltaisessa muodossa vain, jos infinitiivi riippui imperatiivin 1. tai 2. persoonassa tai passiivissa olevasta predikaatista tai oli subjektina tai riippui subjektista (esim. Setälä 1880: 3; 1942: 18 – 19). Niinpä seuraavat nykysuomalaiset esimerkit ovat ristiriidassa näiden sääntöjen kanssa:

- (1) Aivan kadehtii tekijän kykyä liittää aiheet ja *kuvaustapa* saumattomasti toisiinsa.
- (2) Hänen kasvojensa ilmeet paljastivat julmuuden himon ja halun hirttää *ihminen*.
- (3) Hallitus epäonnistui yrityksissään saada metallilakon *alkaminen* siirretyksi.

Setälän säännöt olisivat vaatineet päätteellisiä akkusatiivimuotoja *kuvaustavan, ihmisen, alkamisen*.

Vanhan säännön mukaan objektin tuli myös aina olla partitiivissa, jos lauseen predikaatti oli kieltävä (Setälä 1880: 3; 1942: 20). Esimerkiksi seuraava on siis ristiriidassa tämän säännön kanssa:

- (4) Sitä vastoin kykyä ilmaista luonnollisella vieraalla äänenpainolla *joku pieni kysymys* tai *vastaus* ei ilman pätevän opettajan ohjausta voi omaksua.

Sääntö olisi vaatinut muotoa: *jotakin pientä kysymystä tai vastausta*.

Niissä tapauksissa, joita esimerkkinä edustavat, ei todellinen kielenkäyttö läheskään aina ollut kieliopin sääntöjen mukaista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielivaliokunta asettui v. 1945 E. A. Saarimaan ehdotuksesta sille kannalle, että kun objekti liittyy infinitiiviin, joka on substantiivisen adverbiaalisen määritteenä, niin päätteetöntä akkusatiivia »ei liene syytä pitää virheellisenä, vaan sitä voitaneen suvaita säännönmukaisen rinnalla, mikäli tätä käytetään» (SKS:n kielivaliokunnan pöytäkirja 26.2.1945; ks. myös Vir. 1945: 284 – 285; Ikola 1986a:5). Tämä kannanotto merkitsi sitä, että esimer-

Mistä infinitiivin objektin horjuvuus johtuu?

keistämme (3) tuli »suvaittavaksi» mutta muut jäivät edelleen vanhan säännön piiriin.

Viisi vuotta kielivaliokunnan käsittelyn jälkeen esitin laajahkon, runsaaseen esimerkkiaineistoon nojautuvan selvityksen asiasta ja ehdotin sääntöihin sellaista muutosta, että jos infinitiivi riippuu sellaisesta (joko objektina tai adverbialina olevasta) substantiivista, joka ei muodosta lauseen predikaatin kanssa läheisesti yhteen kuuluvaa kokonaisuutta, niin toisaalta lauseen kieltävyys ei vaikuta tämän infinitiivin objektin sijaan ja toisaalta infinitiivin akkusatiiviobjekti on päätteetön (Ikola 1950: 468–474; sääntöjen soveltamista koskeva täydennys Ikola 1957: 342–345). Suomen Akatemian kielilautakunta hyväksyi ehdotukseni mutta liitti siihen varauksen: »Käytäntö on kuitenkin useissa tapauksissa horjuva» (Vir. 1950: 475). Matti Sade-niemi teki sitten tämän mukaiset muutokset Setälän lauseopin seuraavaan painokseen (Setälä 1952: 19 ja 21). Samansisältöisiä ovat yleensä olleet muidenkin sen jälkeen ilmestyneiden kielioppien objektisäännöt.

Edellä mainitussa alustuksessaan, jonka Saarimaa piti SKS:n kielivaliokunnassa v. 1945, hän sanoi päätteettömän akkusatiivin käytön pyrkivän laajenemaan myös sellaisissa tapauksissa, joissa objekti liittyy lauseen objektina olevaan infinitiiviin, esim.

(5) Annoin hänen toimekseen purkaa *rakennus*.

Silloinen sääntö vaati muotoa *rakennuksen*. Saarimaa ei tässä kohden ehdottanut sääntöön muutosta, ja kielivaliokuntakin pysyi tässä vanhan säännön kannalla. (Vir. 1945: 284–285.)

Vähitellen se ristiriita, joka viimeksi mainitussa tapauksessa oli kieliopin kategorisen säännön ja vallitsevan kielenkäytön välillä, alkoi tuntua yhä häiritsevämmältä. On mahdollista, että päätteettömän muodon käyttö tällaisissa tapauksissa oli tullut entistä yleisemmäksi, vaikkakaan asiaa ei ole näin tarkasti tutkittu. Otin asian esille käyttäen apuna myös eräitä testejä (Ikola 1986a: 5–11). Tässä tapausryhmässä objekti kuuluu infinitiiviin, joka on lauseessa objektina, ja lauseessa on lisäksi predikatiiviadverbiaali. Infinitiivi liittyy näissä sentyyppisiin ilmauksiin kuin *otti/sai tehtäväkseen*, *antoi tehtäväksi/toimeksi*, *teki mahdolliseksi*, *näki tarpeelliseksi*, *piti velvollisuutenaan/mahdollisena*. Ilmeni, että horjuvuus on käytännössä niin suuri, ettei ole syytä katsoa kumpaakaan objektin muotoa virheelliseksi.

Jo aiempaa uudistusehdotusta tehdessäni olin hyvin selvillä siitä, että silloin ehdottamani sääntö oli harmillisen mutkikas ja että sen soveltaminen käytännössä usein oli vaikeaa. Viimeksi asiaa käsitellessäni huomausinkin siitä, että objektisäännöt edellyttävät niin hyvää lauseenjäsennyksen hallintaa, ettei kehittyneidenkin kirjoittajien taito aina siihen riitä. Silloin ilmai-

semani käsityksen mukaan säännön täytyy kielen nykyisessä kehitysvaiheessa olla väljä. »Käytäntö horjuu, eikä sen vakiintumiseen voida säännöllä paljoakaan vaikuttaa.» Samassa yhteydessä esitin myös ehdotuksen uudeksi, entistä väljemmäksi säännöksi. (Ikola 1986a: 10–11; ks. myös Ikola 1986b: 150–151.)

Mistä sitten tämän asian huomattavan suuri ongelmallisuus johtuu? Ongelmallisuuden perussy on kyllä alusta lähtien ymmärretty oikein. Edellä viitatussa, v. 1945 pitämässään alustuksessa Saarimaa sanoo näin: »Kielikorvan horjuvaisuus puheena olleissa tapauksissa johtuu osaksi siitä, että sellaisia monimääräyksiä sanontatapoja, joita yllä olevissa esimerkeissä on ja joita kirjakieli käyttää ja tarvitseekin, ei ollenkaan esiinny kansankielessä, ja että ne monesti ovat epäsuomalaisia.» Viisi vuotta myöhemmin ilmestyneessä kirjoituksessani viittasin siihen, etteivät kaikki käsitellyt tapaukset ole kansanomaisia, mutta lisäsin, ettei kirjakieli kuitenkaan tule toimeen ilman tällaisia rakenteita, joten ne on pakko ottaa säännöissä huomioon (Ikola 1950: 471). Nykysuomen käsikirjassa olen samoja tapauksia tarkoittaen sanonut: »Käytäntö kuitenkin horjuu, eikä sitovia sääntöjä voida antaa. Horjuvuus johtuu siitä, että nämä ovat enimmäkseen paperikielen ilmauksia, joilla ei ole puhutussa kansankielessä suoranaisia malleja.» (Ikola 1986b: 150).

Se käsitys, että nämä rakenteeltaan suhteellisen mutkikkaat lausetyypit ovat paperikielen ilmauksia, joilla ei ole puhutussa kansankielessä suoranaisia malleja, on perustunut lähinnä intuitioon. Vaikka asia tuntuukin melko selvältä, on tällainen intuitiivinen tieto kuitenkin tieteellisenä perusteena aina jossakin määrin epätydyttävä. Lauseopin arkiston ansiosta on nyt saatavissa tällaisista asioista eksaktimpaakin tietoa. Johtamassani, Suomen Akatemian rahoittamassa tutkimushankkeessa, joka koskee eräitä suomen lauseopin ja tekstikieliopin ilmiöitä ja joka olennaisimmalta osaltaan nojautuu juuri Lauseopin arkistoon, on tähänkin liittyviä seikkoja tilastollisesti selvitetty. Tämän selvityksen, johon seuraavat tiedot perustuvat, on tutkimushankkeessa tehnyt Ulla Palomäki.

Lauseopin arkiston murreaineistossa, joka käsittää 166 262 lausetta, on 152 sellaista ensimmäisen infinitiivin lyhyemmän muodon esiintymää, jotka ovat nominin määritteenä (152 on 0,1 % lauseiden määrästä). Pienemmässä yleiskielen aineistossa (27 339 lausetta, valtaosaltaan kirjoitettua kieltä) on 226 nominin määritteenä olevaa ensimmäisen infinitiivin lyhyemmän muodon esiintymää (0,8 % lauseiden määrästä). Näihin lukuihin sisältyvät nekin tapaukset, joissa infinitiivi on adjektiivin määritteenä (esim. — — *n-oli keitettyinä parempia syäräk kun...* Kankaanpää 1960 LA 211/13). Adjektiivin määritteenä olevien infinitiivien osuus näistä luvuista on murreaineistossa

huomattavasti suurempi kuin yleiskielen aineistossa. Käy siis ilmi ensinnäkin, että nominin määritteenä oleva infinitiivi on yleiskielessä selvästi yleisempi kuin murteissa, ja toiseksi, että ero on vielä suurempi, jos puhutaan vain substantiivin määritteenä olevista infinitiiveistä.

Samasta aineistosta on niin ikään selvitetty, minä lauseenjäsenenä olevien nominien määritteenä tämä infinitiivimuoto esiintyy. Niistä 226 yleiskielen tapauksesta, joissa infinitiivi on nominin määritteenä, osoittavat kunkin eri lauseenjäsenen osuutta seuraavat luvut: ei-eksistentiaalisen lauseen subjekti 33 tapausta (15 %), eksistentiaalilauseen subjekti 82 (36 %), objekti 68 (30 %), predikatiivi 14 (6 %), adverbiaali 29 (13 %). Ensimmäisen infinitiivin lyhyempi muoto voi siis yleiskielessä määrittää mitä tahansa näistä lauseenjäsenistä, eikä mikään niistä ole tässä asemassa erityisen harvinainen. Murreaineistossa, jossa näitä tapauksia oli 152, vastaava jakauma on seuraava: ei-eksist. subj. ei yhtään tapausta, eksist. subj. 45 (30 %), obj. 1 tapaus, predikatiivi 106 (70 %), adverbiaali ei yhtään tapausta.

Yleiskielen ja murrepuheen välinen ero on siis erittäin selvä. Edellä käsitellyissä tapauksissa, joissa yleiskielen objektikysymys on ongelmallinen, infinitiivin pääsanana oleva substantiivi on joko adverbiaalina tai objektina. Murreaineistossamme ei siis ollut ainoatakaan adverbiaalitapausta. Objektitapauksia oli yksi ainoa, sekin tyyppiä *saatiin lupa koota*, jossa substantiivi selvästi muodostaa kokonaisuuden predikaattiverbin kanssa. Objektisuhteisiin vaikuttamaton mutta muuten kuvaa täydentävä on se tieto, ettei tämän infinitiivimuodon pääsanana murreaineistossa milloinkaan ole ei-eksistentiaalisen lauseen subjekti. Seuraavanlainen tyyppi näyttää siis olevan murrepuheessa tuntematon:

- (6) Tekijän *kyky liittää* aiheet ja kuvaustapa saumattomasti toisiinsa on ainutlaatuinen.

Tämä tulos osoittaa selvästi ja täsmällisesti, että murrepuhe ei todellakaan tarjoa mallia edellä käsitellyille objektin kannalta ongelmallisille tyypeille. Murreaineistosta ei myöskään ole tullut esiin *sai tehtäväkseen tehdä, näki tarpeelliseksi tehdä, piti mahdollisena tehdä* jne. -tyyppisiä rakenteita. Viime vuosisadan lopulla, jolloin Setälä laati lauseoppinsa ensimmäisiä painoksia, nämä ja edellä käsitellyt lausetyypit olivat luullakseni harvinaisempia kuin nykyisessä kielessä. Nykyään joka tapauksessa nämä tyypit kuuluvat välttämättömänä osana suomen kirjakieleen. Olisi mahdotonta häätää näitä kielestämme, eikä siihen olisi syytäkään. Ne kuuluvat siihen länsimaisten kirjakielten tai länsimaisen kirjallisen tyylin yhteisomaisuuteen, jota suomenkin kirjakielessä on paljon ja jota ilman se ei tulisi toimeen.

Kun suomen kielessä on tuo erikoislaatuinen objektin muodonvaihtelu ja

kun murrepuheesta ei saada ainakaan suoranaista osviittaa sille, missä muodossa objektin tulisi näissä tapauksissa olla, niin väistämättömänä seurauksena on epävarmuus ja horjunta. Useimmat kirjoittajat luottavat tällaisissa asioissa ns. kielikorvaansa, mutta kun kirjakielen pohjana olevassa puhutussa kielessä ei ole malleja, niin eri ihmisten korva sanoo eri tavalla. Siinä objektin muodon ongelmallisuuden ja horjunnan perimmäinen syy.

LÄHTEET

- IKOLA, OSMO 1950: Infinitiivin objektista. *Vir.* 1950 s. 468–474.
 ——— 1957: Infinitiivin objektia koskevien sääntöjen soveltamisesta. *Vir.* 1957 s. 342–345.
 ——— 1986a: Infinitiivin objektin muodosta. *Kielikello* 3/1986 s. 5–11.
 ——— 1986b: Kielioppi ja kielenopas. *Nykysuomen käsikirja*. Toimittanut Osmo Ikola. Toinen uudistettu laitos. Espoo. S. 9–203.
 LA = *Lauseopin arkisto*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
 SETÄLÄ, E. N. 1880: *Suomen kielen lauseoppi*. Oppikirjan koe. Helsinki.
 ——— 1942: *Suomen kielen lauseoppi* oppikouluja varten. Kahdestoista painos. Helsinki.
 ——— 1952: *Suomen kielen lauseoppi*. Kolmastoista painos. Tarkistanut Matti Sadeniemi. Helsinki.
 SKS:n kielivaliokunnan pöytäkirja = *Pöytäkirja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielivaliokunnan kokouksesta*, joka pidettiin Seuran talossa 26.II.1945. (Lisäksi liite 3.)
 Vir. = *Virittäjä*. Kotikielen Seuran aikakauslehti.

Why the variation in the object of an infinitive?

OSMO IKOLA

A special feature of Finnish is the variation in the form of the object. In the first place, the object is either in the accusative case (if »total») or in the partitive (if »partial»). In addition, the accusative singular may either end in *-n* (like the genitive) or have no ending (like the nominative). The form of the accusative object is normally fairly stable and rule-governed, but when the object follows an infinitive there is variation between the form with an ending and the form without. Examples: *Hänen kasvojensa ilmeet paljastivat halun hirttää ihminen* [no ending] / *ihmisen* [accusative ending] 'the expressions on his face revealed a wish to hang the person'; *hallitus epäonnistui yritykses-*

sään saada lakko / *lakon siirretyksi* 'the government failed in its attempt to get the strike postponed'; *annoin hänen toimekseen purkaa rakennus* / *rakennuksen* 'I engaged him to demolish the building'.

Data from the computer corpus of the Syntax Archives at the University of Turku show that sentences of this type do not occur in spoken dialects. They are a shared feature of written Western languages, and are also needed in written standard Finnish. Since a writer must inevitably choose one of the two forms of the accusative, and since there is no spoken form to fall back on, it is thus only to be expected that usage in the written language varies.